

Пронька М.Р.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – кандидатка філологічних наук,
доцентка **Н. В. Павлик**

ФУНКЦІЙНО-СТИЛЬОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕПІТЕТІВ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Дослідження мовної особистості письменника – одна із найважливіших проблем сучасної лінгвостилістики. Вивчення образно-художньої мови творчого доробку дає можливість усебічно і глибоко усвідомити, наскільки мовні засоби дозволили автору виразно змалювати образи персонажів, наділити їх індивідуалізованою мовою, розкрити характери, вмотивувати дії тощо. Наукова робота присвячена дослідженню найдавнішого і найефективнішого образного компонента мовлення – епітета – в ідіостилі видатного українського поета Василя Симоненка.

Епітет привертав до себе увагу багатьох учених-лінгвістів та літературознавців, зокрема Л. Булаховського, В. Виноградова, В. Жирмунського, Л. Мацько, Т. Онопрієнко, Л. Бойко, О. Кульбабської та ін. Проте на сьогодні немає єдності у підході до тлумачення поняття епітета, не вироблена загальноприйнята їх класифікація; недостатньо з'ясована специфіка його функціонування в різних стилях мови тощо. *Актуальність* наукової роботи визначається необхідністю вивчення епітета як окремого стилістичного прийому, що характеризує ідіостиль письменника. *Метою* статті є дослідження лексико-семантичних груп епітетів та їх функційно-стилістичного потенціалу в художньому мовленні, зокрема поезії Василя Симоненка.

Термін «епітет» як один з найдавніших термінів лінгвостилістики довгий час витлумачувався як: 1) означення (епітет необхідний) і 2) власне епітет (епітет прикрашальний). Згодом перше значення терміна зникло, а друге зазнало змін: епітет розглядається не як орнаментальний засіб, а як змістовне явище, що виступає в кількох аспектах – логічному, психологічному, лінгвістичному, літературознавчому [2].

Епітет – «це художнє означення прикметникового типу, що вказує на певну рису, ознаку чи якість об'єкта і надає йому посутньої характеристики» [4, с. 71]. Епітет посилює, виділяє типову ознаку предмета, служить для створення певного художнього образу, здійснює оцінну кваліфікацію, завжди неповторно індивідуальну.

Розробити класифікацію будь-яких об'єктів означає визначити систему параметрів, за якими ці об'єкти можуть бути розподілені [1, с. 517]. Аналіз мовного матеріалу засвідчив велике розмаїття епітетів з погляду їх структурних, семантичних і стилістичних характеристик. Розподіл епітетів,

виявлених у поетичних творах Василя Симоненка, можливий за такими критеріями:

1. За способом позначення відповідної ознаки: пряме чи переносне (за допомогою метафори, метонімії); епітетам з прямим значенням протиставляються епітети з переносним значенням (метафоричні або метонімічні), наприклад:

– епітети з прямим значенням:

Що ярами глибокими, степом та лісами

Йшли козаки проти хана, блискали списами [3, с. 130];

Луги, луги, пропахлі сіном прілим [3, с. 151];

– епітети з переносним значенням:

Квадратні очі віконних рам... [3, с. 156];

Я в світ прийшов не лише пити й їсти,

Скалити зуби до дурних дівчат

Та любуватись зоряним намистом

Під мариновані мелодії кантат [3, с. 116];

Одсахнутись ураз од кокетливих мрій [3, с. 235];

Сонного місяця сива лисина

Полум'ям сизим горить [3, с. 268].

2. За функцією у створенні художнього образу епітети поділяються на:

– зображувальні, наприклад:

Збулися давно образи, суперечки,

Злиденні і напівголодні дні [3, с. 154];

Не люблю я вас, дурнів приручених,

Ваш єлейний холопський тон [3, с. 217];

Світе мій гучний, мільйонноокий,

Пристрасний, збурунений, німий,

Ніжний, і ласкавий, і жорстокий [3, с. 236];

З ротатим, ридаючим риком

Вітри орди хмар несуть [3, с. 268];

– ліричні, наприклад:

При тьмяному мигтінні каганця

жіночі ніжні

материнські руки

тягли за ручку

камінь без кінця [3, с. 198];

Я чекав тебе з хмари рожево-ніжної,

Із ранкових туманів, з небесних октав,

Коли думи збігалися з мли бездоріжньої

І незвіданий смуток за душу смоктав [3, с. 235].

Перші підсилюють образність мови, другі – її емоційність. Саме тому ліричні епітети інколи називають емоційними, зображувальні ж епітети підкреслюють у звичайному понятті певну визначальну ознаку.

3. У межах структурної класифікації виділяють епітети:

– прості:

Мовчать каштани, стомлені і мляві [3, с. 139];

Та скучаю я жахливо, бо огидли вже мені

Ці осінні ранні зливи, безмістовні, сірі дні [3, с. 157];

– складні, представлені поліосновними прикметниками:

Минула ніч, і сонце білогриве

Несе на тросі огненному день [3, с. 139];

На дні повільно хмари темно-сині

Повзуть... [3, с. 122].

4. За ступенем засвоєння у мові епітети поділяються на загальнономовні та індивідуально-авторські. Характерними ознаками загальнономовних епітетів є їхня відтворюваність та повторюваність у використанні, наприклад:

... радісно всміхається,

росами вмивається

рідная земля.

Тихою ходою

в поле із сапою

вийшла юна дівчина... [3, с. 84];

Як розквітнуть сади вишневі

і вітри зашумлять буйні... [3, с. 86].

Індивідуально-авторські епітети являють собою нові утворення:

В мовчанні вод пригнічено-веселих

Застигли зорі на холоднім дні... [3, с. 122];

Пристрасним, орлино-мудрим зором

Дивився у всесвіт з-під повік... [3, с. 231];

Я так люблю твої суворі чари,

Люблю твій дзвін і пороховий хрип,

Тобою завжди я і жив, і марив,

Сміявся і плакав під шуміння лип [3, с. 121].

Використання таких епітетів свідчить про талановитість автора, його оригінальність, прагнення відрізнятись від інших письменників.

5. За ступенем стійкості зв'язку з означуваним словом епітети бувають:

– вільні:

Верби послали тіні химерні,

Довгі, тонкі, незграбні [3, с. 143];

– постійні:

Замість вінків лаврових для забави

Мені череп'я кидали до ніг [3, с. 87].

Відмінна риса постійного епітета – алогізм деяких його вживань, на це вказують деякі вчені (О. Веселовський, В. Москвін та ін.) [1, с. 521].

6. За семантичним параметром виділяють епітети:

– кольорові:

*Упав мороз на листя **посіріле**,
Яри заслало **сиве** полотно... [3, с. 128];
Знову з пошти в **синьому** конверті
Друзі лист бажаний принесли [3, с. 129];
Де стоять в обновах **білих**, в чистому вбранні
Рідні хати, **білі** хати з хмелем при вікні [3, с. 241];*

– оцінні:

*Полюбив не за **чорні брови**,
не за вроду, немов весну,
а за **щирю, гарячу мову**
і за **душу її ясну** [3, с. 133];
І совість ваша **п'яна і нечиста**,
Мов каламутна весняна вода... [3, с. 153];
Найпаскудніший, підлий гаде! [3, с. 176];
Люди різні між нас бувають –
Симпатичні, гарні, чудні [3, с. 187];*

– епітети, які дають психологічну, портретну характеристику особистості, виконують описову функцію, вказують на форму, розмір об'єкта, наприклад:

***Бідовий** хлопець пиво розливав... [3, с. 144];
І чую я у шепоті **пшениці**
Важкі зітхання **висохлих** губів,
І бачу **згорблених, замурзаних** бабів,
Дівочі **русі** коси-блискавиці [3, с. 118];
І юнаки, **закохані й щасливі**,
В **строкатім** одязі, неначе на балу... [3, с. 155];
Небо скуйовджене і розколисане
Дрантя спустило на темні бори [3, с. 268].*

Отже, одним з найважливіших завдань стилістики є опис та систематизація стилістичних прийомів і засобів, що використовуються в сучасній українській мові, з'ясування їх лінгвістичної природи та особливостей функціонування в різних стилях. Аналіз мовного матеріалу засвідчив велике розмаїття епітетів з погляду їх структурно-семантичних і стилістичних властивостей. В ідіостилі Василя Симоненка епітет посилює, виділяє типову ознаку предмета, служить для утворення певного художнього образу, дає авторську оцінку характеристику тощо.

Література

1. Москвин В. П. Стилистика русского языка. Теоретический курс. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. 630 с.

2. Онопрієнко Т. Н. Епітет як первісний троп і системоутворюючий центр тропіки. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/8291/97/>. (дата звернення: 07.08.2022)

3. Симоненко В. Вибрані твори / упор. Анатолій Ткаченко, Дана Ткаченко. 2-ге вид. Київ: Смолоскип, 2012. 852 с.

4. Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 176 с.